

TOMISLAV ROLF U ARHIVSKIM VRELIMA

Drago Roksandić

UDK: 358.43-051Rolf, T.(093)

Kategorizacija: Izvorni znanstveni rad

Sažetak ► Uloga ustaškog pukovnika Tomislava Rolfa u masovnim zločinima koji su počinjeni nad civilnim stanovništvom srpske narodnosti u župama Gora te Krba-va i Psat koncem srpnja i početkom kolovoza 1941. i gušenju narodnog ustanka protiv okupacije i kolaboracije koji su organizirali komunisti nije istraživana. Ovaj je rad inicijalni prilog, temeljen prije svega na arhivskim vrelima, nastao s ciljem da se tu ulogu istraži, a Rolfova osobnost osvijetli u različitim referentnim kontekstima.

Summary ► Tomislav Rolf in the Archival Records. The role of Ustasha Colonel Tomislav Rolf in the mass crimes committed against Serb-nationality civilians in the counties of Gora, Krbava, and Psat during late July and early August 1941 and in suppressing the Communist-led popular uprising against both the occupation and collaboration has not been fully investigated. This paper is a preliminary contribution, based primarily on archival sources, the aim of which is to investigate his role and cast light on his personality in various different contexts. It is limited to three issues: first, the information available on him personally in official Ustasha and Homeguard documents; second, whether any available source materials cover his activities in “Kordun” during August 1941, when he was directly responsible for “cleansing” and “liquidation”; and, third, what service under his command in “Kordun” meant to subordinates during the period in 1941 when the aforementioned mass crimes were being committed.

Ključne riječi ► Tomislav Rolf, 1941., Ustaška vojnica, Glina, Vrginmost, Bović, masovni zločini, narodni ustanak

Key words ► Tomislav Rolf, 1941, Ustasha army, Glina, Vrginmost, Bović, mass crimes, popular uprising

straživači zbivanja u kotarima Glina i Vrginmost ljeti 1941. sve do najnovijih vremena nisu spominjali ime Tomislava Rolfa među ključnim ustaškim akterima.¹ Previd je tim teže razumjeti zato što je glinski župnik Franc Žužek već 18. listopada 1944. u svojem svjedočenju pred Komisijom za ratne zločine Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Banije u Glini eksplicitno identificirao Rolfa – kojeg u istom iskazu jednom naziva ustaškim potpukovnikom, a drugi put pukovnikom – kao osobu koja je koncem srpnja 1941. preuzela vlast u Glini.² Preučivanje Rolfa još je nerazumljivije zato što ga izriekom apostrofira u literaturi često korištena „Saopštenja“ br. 7–33 Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, objavljena u Beogradu 1945.: „Franc Žužek, župnik crkve Sv. Ivana u Glini također je video ljude na tornju i ustaše kako pucaju na iste, a zna da je to izvršeno po naređenju ustaškog potpukovnika ROLFA, koji je tada preuzeo vlast u Glini.“³ Previd postaje još težim kada se ima u vidu da je Mladen Colić 1973. objavio podatak da je upravo Rolfu bilo povjereno zapovijedanje ustaškim satnijama na Baniji, Kordunu i Cazinskoj krajini 3. kolovoza 1941.:

Osim u Zagrebu, sve do početka narodnog ustanka u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini – 27. jula 1941. godine, u drugim krajevima NDH jedinice Ustaške vojnice načelno su bile formirane u samostalne ustaške jurišne satnije, koje su bile potčinjene neposredno Glavnom stožeru Ustaške vojnice. Međutim, početkom narodnog ustanka otpočelo je grupiranje ustaških satnija pod zapovjedništvom istaknutijih ustaških časnika i vršeno je postepeno formiranje ustaških bojni, a time je počela druga faza u razvoju ustaških borbenih jedinica.

Tako su ustaške satnije u Baniji, Kordunu i Bosanskoj Krajini 3. avgusta 1941. godine bile stavljene pod zapovjedništvo ustaškog pukovnika Tomislava Rolfa,²¹⁹ čije je sjedište bilo u Glini. Ovo grupiranje iz izvršeno radi predstojeće akcije protiv ustanika na Kordunu i u Bosanskoj Krajini.⁴

Colićeva bilješka 219 sadržava podatke o snagama kojima je Rolf bio na čelu u arealu koji je u to vrijeme tek mjestimično bio u ustanku koji su inicirali komunisti, najčešće među masama ljudi srpske narodnosti koje su živjele u strahu za „goli život“. Bio je to areal u kojem su baš tada, pod njegovom zapovjednom odgovornošću, počinjeni jezivi masovni zločini, prije svega – ni izdaleka ne isključivo – nad odraslim stanovništvom srpske narodnosti, isto tako kao i pljačke, ali i namjerno uništavanje privatne pokretne i nepokretne imovine.⁵ Bili su to sljedeći efektivi Ustaške vojnice:

Pukovnik Rolf je tada imao pod svojim zapovjedništvom deset ustaških satnija koje su bile raspoređene po sljedećem: 1. satnija u Slunju, 2. satnija u Vojniću, 3. satnija u Vrginmostu, 4. satnija u Topuskom, 5, 6. i 7. satnija u Glini, 8. satnija po dijelovima u Cazinu, Kladuši, Vrnograču i Bužimu, 9. pripremna satnija u formiranju u Petrinji i 10. pripremna satnija u Bosanskoj Kostajnici.⁶

Područje zapovjedne odgovornosti Tomislava Rolfu u to se doba u osnovi poklapalo s granicama velikih župa Gora i Krbava te Psat, koje se u okružnici Ravnateljstva za ponovu od 30. srpnja 1941. u vezi s prijelazima „grčko-istočnih“ vjernika na rimokatolicizam izdvaja kao područje na koje se ne odnose njegzine odredbe:

U okružnici je to bilo posebno jasno iz napomene u kojoj se navodi, da spomenute upute vrijede za sve župe osim Gore i Krbave i Psata, gdje su župani u sporazumu sa ustaškim logornicima i tabornicima, mogli postupati „prema mjesnim prilikama“. Radilo se o području tadašnjih kotara: Bos. Novi, Dvor, Glina, Kostajnica, Petrinja, Sisak, Bihać, Bos. Krupa, Bos. Petrovac, Cazin, Korenica. Bilo je vidljivo da se u tom području nije ni pomišljalo pitanje Srba rješavati prekrštavanjem. To je područje na granici Hrvatske i Bosne, u kojem su se zbili veliki pokolji stanovništva i iseljavanja, u cilju uklanjanja „srpskog kordona“.⁷

Pozornost privlače još dvije činjenice, tj. da mu je Glini bila zapovjedno mjesto te da su u Glini bile raspoređene čak tri satnije Ustaške vojnice, odnosno trećina ukupnih efektiva kojima je Rolf raspolagao između Petrinje i Slunja! Drugim riječima, neovisno o tome tko su sve bili ključni vojno-politički akteri ostvarivanja strateških ciljeva Nezavisne Države Hrvatske na području kotareva Glina i Vrginmost u srpnju i kolovozu 1941.,

Rolf je među njima nezaobilazan.

Međutim, bilo bi preuranjeno donositi pouzdanije zaključke glede te „nezaobilaznosti“ jer je njegova djelatnost na ovom području u navedenom razdoblju oskudno istražena. Ono što se o njemu može pročitati u recentnoj historiografiji uglavnom ne prelazi granice intonacije koju nudi njegov životopis u nesumnjivo referentnom djelu *Tko je tko u NDH*:

ROLF, Tomislav, general i ustaški pukovnik (Petrinja, 17. IV. 1899. – Lawamünd, 19. V. 1945.). Služio u austrougarskoj vojsci do 1918. Između dvaju ratova aktivan je u Hrvatskom junaku i Hrvatskom skautu. Nakon osnivanja NDH služi kao domobranski časnik. Ubrzo je premješten u Ustašku vojniciu u činu pukovnika. Početkom srpnja postavljen je za zapovjednika pričuvnih bojni i izobrazbu ustaškog podmlatka. Njegova je karijera naglo prekinuta kad je na jednom primanju u talijanskom poslanstvu u Zagrebu omalovažio talijansku vojsku te osudio njezinu suradnju s četnicima, pa je na pritisak Talijana isključen iz ustaškog pokreta 9. II. 1942. Nakon kapitulacije Italije A. Pavelić je poništio prijašnju odredbu, potvrdio Rolfu čin i položaj, a u prosincu 1944. promaknuo ga u čin generala. Slom NDH dočekao je na dužnosti zapovjednika 13. hrvatske divizije. U svibnju 1945. povukao se u Austriju, a nakon odluke britanskih vojnih vlasti da ga izruče jugoslavenskim vlastima počinio je samoubojstvo isпивši, zajedno sa suprugom, otrov. Umro je na putu do bolnice, a njegova je supruga spašena u bolnici u Wolfsbergu. (M. R. i R.)⁸

Ovaj prilog nastao je kao sažet prikaz arhivskih istraživanja o Rolfu u Hrvatskom državnom arhivu te Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Ograničava se na tri pitanja: prvo, što se o njemu osobno može naći u službenim dokumentima ustaške i domobranske provenijencije; drugo, ima li izvornoga gradiva o njegovu djelovanju na „Kordunu“ u kolovozu 1941., tj. u vrijeme kada je bio izravno odgovoran za „čišćenja“ i „likvidacije“; treće, što je u očima podređenih 1941. značila služba na „Kordunu“ pod njegovim zapovjedništvom.

I.

Tko je bio Tomislav Rolf prema službenim ustaškim dokumentima, „Matičnom listu“ i „Sposobniku“ u Ministarstvu oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske (Minors)?

Konkretnije podatke s tim pitanjima u vezi sadržava njegov „Matični list br. 1“:

1. Prezime i ime: ROLF Tomislav
2. Čin, rod oružja ili struke: general [naknadno upisano olovkom – *op. a.*]
3. Dan, mjesec, godina i mjesto rođenja: 17. travnja 1899. – Sarajevo
4. Gdje je zavičajan: Zagreb
5. Vjera i narodnost: Rimo-katolička, Hrvatska
6. Kada je i gdje položio prisegu Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: 10. travnja 1941 u Crikvenici, na ruke pokojnog bojnika Petra Milutina Kvaternika
7. Dan, mjesec i godina stupanja u hrvatsku kopnenu vojsku: 9. travnja 1942.
8. Da li je ranije služio u kojoj vojsci od kada i do kada: U Austro-Ugarskoj od 18. VIII. 1916 do 3. IX. 1918. U Vojsci S. H. S. od 3. IX. 1918 do 13. VII. 1922.
9. Svršene škole
 - a) u građanstvu koje i gdje; ima li dokumenata: Pučku školu i nižu realnu gimnaziju. Ima.
 - b) u vojsci, koje i ima li dokumenata: Pješačku kadetsku školu. – Ima.
10. Koje jezike govori, čita i piše pored hrvatskog: Njemački
11. Ime roditelja i djevojačko prezime majke: Ivan Rolf i Slava rođena Vuković pl. Podkapelska
12. Oženjen: Ime supruge, prezime i ime, vjera, narodnost i mjesto stanovanja njenih roditelja (ako su živi): Dragica – Mirko i Marija, Stigler, roditelji pokojni
15. Djeca: Mužka: Ime: Krešimir. Dan rođenja: 16. VII. 1924.
16. Odlikovanja i za koje zasluge: Za borbe u Rusiji i Italiji u svjetskom ratu: Srebrnu kolajnu II. razreda i Signum Laudis. / Za borbe na Kordunu 1941: Željezni trolist IV. stupnja sa grančicama. / Vojnički red željeznog trolista IV. stupnja s hrastovim grančicama. – Vj[estnik] Str. 1196/43. / Njemački željezni križ II. klase. – Vj[estnik] 582/44. g.
17. Promaknuća u činove: dan, mjesec i godina, Vjestnik voj. naredaba i zapoviedi, godina i broj, strana te rang od dana, mjeseca i godine:

Fähnrich: 18. VIII. 1916. / 1916/147 / 31. VIII. 1916.
 Leutnant: 1. V. 1917. / 1917/94 / 1. V. 1917.
 Poručnik /S. H. S./: 28. VI. 1920. / 1920/29 / 1245 / 28. VI. 1920.
 Nadporučnik /Hrv./: 9. IV. 1942. / 1942/12 / 263
 Bojnik: 1. V. 1942. / I. Odj. br. 4366 od 1. V. 1942. / 1. I. 1930.

Podpukovnik: 13. VI. 1943. / 1943/24, 843

Ustaški pukovnik: 3. X. 1943. / 1944/3 / 89

General: 22. XII. 1944. / 1944/58“

19. Oboljenja po godinama i od čega: 1942. – Myocarditis

20. Sudske kazne i zbog čega:

21. Udjelbe službovanja: a) od dan, mjesec, godina b) do dan mjesec godina c) u kojoj jedinici je udjeljen d) na kome položaju:

1. VIII. 1916 – 31. XII. 1916 / U doknadnoj i 27. pohodnoj bojni 78. A.-U. pješ. pukovniji / Zapovjednik voda

1. I. 1917 – 31. X. 1917 / U 78. A-U. pješačk. pukovniji / Zapovjednik voda

1. XI. 1917 – 3. XI. 1918 / U 116. A.-U. pješ. pukovniji / Zapovjednik sata.

1. I. 1919 – 3. VII. 1922 / U 33. 28. i 35. SHS pešadiskom puku / Zapovjednik voda, zastupnik i vršilac dužnosti komandira čete

15. IV. 1941 – 28. V. 1941 / U Ustaškoj jurišnoj bojni „Zagreb“ / Zapovjednik bojne

28. V. 1941 – 30. VI. 1941. / U I. Ustaškoj pukovniji / Zapovjednik pukovnije⁹

Sl. 1. Ustaški pukovnik Tomislav Rolf u vrijeme dok je zapovijedao Prvom ustaškom pukovnijom. Lijevo od Rolfa ... najvjerojatnije njegov pobočnik ustaški poručnik Dragutin Illik. (HR-HDA-1561/01846) (15)

Prema „Matičnom listu“, rođen je u Sarajevu, a ne u Petrinji.¹⁰ Obrazovanje mu je bilo skromno (niža realna gimnazija), ali je čitao i pisao njemački jezik, što upućuje na pretpostavku da je po ocu potekao iz obitelji pohrvaćenih Nijemaca, a i po majci Slavi Vuković pl. Podkapelski mogao je odrastati učeći njemački. Dvije godine ratovao je u Prvome svjetskom ratu, u Rusiji i Italiji, a tri i pol godine bio je na dočasničkim i nižim časničkim dužnostima u vojci Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Ostaje otvoreno pitanje zašto mu je prestala vojna služba 1922.

Ustašku prisegu položio je pred Petrom Milutinom Kvaternikom, bratom Slavka Kvaternika, 10. travnja 1941. pa se ustvari meteorski počeo uzdizati u hijerarhiji novoproglašene vlasti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u proljeće i ljeto 1941., pritom pretječući mnogobrojne koji su postajali ustašama godinama prije njega.

Kao vršilac dužnosti komandira čete u Kraljevini SHS, što mu je bio najviši zapovjedni ratni i poratni čin, bio je daleko ispod čitavih legija visokih karijernih časnika Hrvata u Prvome svjetskom ratu i poraću koji su se reaktivirali u Oružanim snagama NDH 1941. Pitanje njegova inicijalnog uspona te s time u vezi djelatnosti u proljeće i ljeto 1941. isto tako zavređuje daljnju pozornost. Bile su očite pravaške reference, a kasnije i bliskost s ustašama, naročito nakon „izgona izvan Zagreba“ (1930. – 1933.).¹¹

Rolfova „kordunska“ karijera 1941., koja nas ovdje najviše zanima, produžena s kulenvakufskom (1. kolovoza – 25. rujna 1941.), imala je užasnu ljudsku cijenu, daleko najvećim dijelom kada je riječ o civilnim žrtvama rata. Postrojbe pod njegovim zapovjedništvom nisu uspjele poraziti ustaničke mase, među kojima su komunisti stjecali sve uočljiviji politički i vojni prestiž, pa i zapovjednički status. Rolf je vraćen, barem privremeno, među „vojne izobrazitelje“, da bi potom od 7. veljače do 15. svibnja 1942. bio „izključen iz ustaških redova“, odnosno upućen kao domobranski natporučnik na izobrazbu u Stockerau za sovjetsku bojišnicu i završio u bitki kod Staljingrada.¹²

Konkretno, prema „Matičnom listu br. 2“:

1. VII. 1941 – 31. VII. 1941. / U Glavnom stožeru Ustaške vojnice / zapovjednik djelatne vojnice i vojni izobrazitelj Ustaškog podmladka

1. VIII. 1941 – 5. IX. 1941 / Ustaški zdruk na Kordunu / Zapovjednik Zdruga

5. IX. 1941 – 25. IX. 1941 / Kulenvakufski Zdrug / Zapo-

vjednik Zdruga

26. IX. 1941 – 7. II. 1942 / Glavni stožer Ustaške vojnice / Vojni izobrazitelj u Zapovjedništvu Ustaške Mladeži

15. V. 1942 – 28. VII. 1942 / I. Doknadna bojna 369. pješ. pukov. / Zapovjednik 1. sata

29. VII. 1942 – 27. VIII. 1942 / Pohodna bojna ROLF / Zapovjednik bojne

28. VIII. 1942 – 2. XI. 1942 / 369. pojačana pješ. pukovnija / Zapovjednik I. bojne

2. III. 1943. – ... / 369. Doknadna pješ. pukovnija / Častnik za vezu u Školskoj bojni¹³

Ustaški je rehabilitiran nakon kapitulacije Kraljevine Italije.¹⁴ Doduše, Minorsovo službeno glasilo tu je odredbu datiralo s 20. siječnjem 1944.:

Vijest. str. 89 od 20. I. 1944. br. 3: „5. stavljam izvan snage odredbu od 9. veljače 1942., kojom je ROLF TOMISLAV, ustaški pukovnik, lišen čina pukovnika u ustaškoj vojsci i izključen iz ustaških redova. Poglavljenik ...“¹⁵

Sačuvan je i Rolfov „Sposobnik“ iz bitke kod Staljingrada koji je napisao zapovjednik 369. pojačane pješačke pukovnije, pukovnik Viktor Pavičić:

Bilješka za Sposobnik / Častnika pješaka 369. pojačane hrvatske pukovnije za 1942.

Tek. br.: 1

Čin: Bojnik

Prezime i ime: ROLF Tomislav

Ocjena: Čovjek bez značaja. Alkoholičar. Nelojalan suradnik. Veliki demagog. Bolestna ambicija. Sposoban da ruši. Slab i loš primjer mladima, jak negativan utjecaj na iste. Bez energije. Slabo tjelesno otporan. Velika kukavica, čak i veliku nuždu vršio u bunkeru. Za vrijeme boravka u Staljingradu nije se usudio obići ni zapovjednike satova, a kamoli položaj.

Promaknuće: Ne zaslužuje ni ovo što ima. Izbačen iz ustaških redova i došao da „usreći“ Domobranstvo.

U Staljingradu, 16. XI. 1942.

Zapovjednik, pukovnik: Pavičić, v. r.¹⁶

Za razliku od pukovnika Pavičića, njegov njemački nadređeni u Stockerauu, gdje je inače bio i prije i poslije Staljingrada, imao je za njega samo riječi pohvale, odnosno napisao je ocjenu koja je potpuno oprečna Pavičićevoj:

Kroat. Ausbildungsbrigade
Kommandeur
Stockerau, den 18.10.1943.
Prinz Eugenkaserne

Beurteilung / des Oberst Tomislav R o l f / geb. 7. 4.
1899.

Ein ehrlicher, gediegener Charakter mit ausgeprägter Wahrheitsliebe; setzt aus innerster Überzeugung zu seinem Vaterland seine ganze Person im Dienst und in Erziehung der kroatischen Jugend ein.

Vor dem Feinde bewährt; um seine Männer fürsorglich. Obwohl körperlich nicht ganz gesund, hat er sich im Osteinsatz und als Führer des vers. Inf. Btl. 939, bewährt.

Ein kluger Kopf – erscheint ruhig – dabei aber zielklar. Beliebter Kamerad.

Eignung: Regiments-Führer.

Oberst.
/nečitko/¹⁷

Kada se ovu ocjenu usporedi s prethodnom, stječe se dojam da je napisana zato da bi poništila učinak Pavičičeve, koji, uostalom, u to doba više nije ni bio živ.

Ne ulazeći u detalje njegove daljnje karijere u Oružanim snagama NDH, važno je istaknuti da se koncem 1944. ponovno našao u vrhu ustaške elite:

2. Promičem / Na prijedlog, / u čin generala / MOŠKOV Antu viteza, / HERENČIĆ Ivu, / PEČNIKAR Vilka, / ROLF Tomislava, / BOBAN Rafaela, ustaške pukovnike, i / ŠOLC Josipa, pješačkog pukovnika.¹⁸

Međutim, tom je usponu slijedio, Poglavnikovom odredbom, još jedan pad u vrijeme sloma Nezavisne Države Hrvatske:

Razriešujem
Iz službenih obzira,
(...)

ROLF Tomislava, generala i ustaškog pukovnika, dužnosti zapovjednika 13. hrvatske divizije i stavljam ga na raspolaganje Ministarstvu oružanih snaga¹⁹

II.

Fond Ministarstva oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske (HR-HDA-487), napose kut. 4, sadržava košu-

ljicu „Doglasna izvješća stigla u Glavni stožer 1941. 1. VIII – 5. XII. 1941.“ Nisu sačuvana sva, ali ih je više nego dovoljno za praćenje domobranskih i ustaških operacija u području između Pounja i Pokuplja te između Zrinske i Petrove gore u prvim danima kolovoza. Izenađuje brojnost izvještaja o borbama s „četnicima“ koje vode povremeno imenovani komunisti, a koje povremeno jenjavaju, da bi se potom ponovno rasplamsale na istom ili nekom drugom, susjednome mjestu. Ustaške i domobranske postrojbe posvuda „čiste teren“, „likvidiraju“, masovno „zatočuju“ ljude itd. Pri tome se nerijetko gubi svaki smisao za vojničku stegu:

6. Grupa Dubica, Kostajnica, Bosanski Novi:

Satnik Jurjević iz B[osanske] Dubice izlaže potrebu, da netko od uglednijih, utjecajnijih ustaša dođe u Dubicu i da u njihovim redovima napravi red. Vrš se nedjela, pljačke, ubistva i međusobno glodjenje, te su mu radi toga stanja vezane ruke u mjestu.

Na želj[ezničkoj] prugi B[osanski] Novi – Bihać i B[osanski] Novi – Prijedor vrše se popravke. Prema izvještaju prometnog ureda postaje B[osanski] Novi, pruga B[osanski] Novi – Prijedor – Banja Luka biće opravljena za 2–3 dana.

Iz satnije Tomić /Dubica/ poslat 1 častnik i 40 domobrana prema s[elu] Agincima u pravcu Prijedora. U tome selu nalazi se četnički stožer pod vodstvom studenta Boška Šiljegovića, komuniste. 80 domobrana i 1 poručnik dolaze iz Prijedora i obuhvatiti će ovo selo sa druge strane. /pokret oba dijela domobrana primijećen je iz aviona./

Oko 14.00 sati napadnut je Dobrljin od strane četnika, koji su prije toga ponovo bili zauzeli rudokop Lješljani. Dobrljin je odmah ojačan i napad odbijen.

Uveče situacija je bila sljedeća: satnija u Dubici stoji na južnoj ivici mjesta; osigurava pravce uz Unu. Satnija u Kostajnici izvršila pokret prema rudniku Lješljani. Satnije prema Prijedoru vodile borbu sa ustašama kod s. Dragana.

Zrakoplovi iz Zagreba izvršili su izviđanje cijelog zemljišta na pravcu Prijedor – Dubica i u trouglu Kostajnica – B[osanski] Novi – Prijedor. Rudokop i selo Lješljani bombardirani i mitraljirani su. Iz Lješljana pucali su pobunjenici na zrakoplove. Ist[očno] od linije B[osanski] Novi – Krupa, na brdima, gori 8 kuća.

Pri drugom izviđanju nad istom prostorijom nisu primijećeni četnici. Sigurno su se posakrivali po kućama. Lješljani ponovo mitraljirani. Preko Une ne vrše se nika-

kvi prelazi. Naše trupe primijećene u nastupanju zapadno od s. Lješljani.²⁰

U isto vrijeme na drugome, pokupskom području i području Petrove gore, stanje je prema izvještajnim, odnosno obavještajnim podacima sljedeće:

8. Događaji kod Karlovca i Gline:

U s[elu] Vojniću, južno od Karlovca, opkoljeni su ustaše u školi, od četnika. Upućene su trupe iz Karlovca. Prema istom izvještaju satnika, pobunjenici imaju svoj stožer u Petrovoj Gori, gdje da su obrazovali prijeki sud.

Kod s[ela] Perna, zapadno od Topuskog, pobunjenici imaju navodno bunkere. Pri natletanju Perne, izviđač nije mogao primijetiti ni bunkere, ni ma kakve žive ciljeve. U Pernu bacio je 6 bombe.

Oko ponoći vršen je napad četnika na Topusko. Napad je odbijen. Nekoliko pušaka planulo je u samom mjestu. Topusko je u vezi sa Glinom, gdje je stožer ustaškog pukovnika Rolfa.²¹

Međutim, u neposrednoj Rolfovoj blizini problem su „divlje ustaše“, tj., kako to eufemistički priopćava podmaršal Marić, „ustaše koje ne rade pod zapovjedništvom vojnih zapovjednika“: „Podmaršal g. Marić javio je u 18,15 čas. / Ustaškom pukovniku Rolfu da bi bilo dobro da se o svima akcijama ustaša koji ne rade pod

zapovjedništvom vojnih zapovjednika svakodnevno izvještava Glavni stožer radi kolaboracije u radu. Predao podmaršal Marić.“²²

Kada je već izgledalo da je ustanički napad na Topusko odbijen, borbe su odmah nakon ponoći obnovljene:

Topusko 3. VIII 1941. u 0.35 sati: Pošta Topusko javlja da je stanje u Topuskom neizdržljivo. Daje vezu sa Ustaškim stanom.

Iz ustaškog stana izvještavaju da su četnici napali Topusko. Paljba u samom mjestu i na jedno 300 m ispred mjesta. U Topuskom ima 1 nadporučnik sa 50 ljudi. Zatim po 20 momaka iz Karlovca i oko 70 ustaša, samo su svi ti ljudi i ustaše na zemljištu.

Napad navodno upravlja profesor – komunista – Stanko Trkulja.

Traže hitno pomoć, strojnice ili strojopuške i ručne bombe. U Topuskom malo ima Hrvata.

Primio bojnik: (potpis nečitak)

Napomena:

Prednju potražnju prenio u 0.50 Ustaškom stanu u Sisku. Pored toga zatražili vezu sa ustaškim pukovnikom Rolфом u Glini.

Oko 1.30 dobivena veza sa Glinom odakle je javljeno, da se u Topuskom stižalo. Ta vijest provjerena je u Topuskom, odakle je potvrđena.²³

Sl. 2. 13. jurišna satnija sveučilištaraca Prve ustaške pukovnije. (HR-HDA-1561/NL 01036) (24)

Citirani izvještaji svjedoče da su ustaničke skupine u žarištu Rolfovih izvještaja, ali isto tako da on ne pravi razliku između uvojačenih i neuvojačenih, naoružanih i nenaoružanih. Likvidacijama su cilj općenito muškarci. One su manje-više otvorene i zato pukovnik Rolf ima problema s ustašama koje nisu spremne ili čak izbjegavaju zločine. Ustvari, ustaška su elita za njega samo ustaše – sveučilištarci:

Zapovjednik ustaške Vojnice na Kordunu
Glina, 3. VIII. 1941.

Glavnom stožeru ustaške Vojnice Zagreb

Na 3. VIII. u sata u jutro postava je slijedeća:

- 1./ 1. sat u Slunju najavio da je završio organiziranje, moli da mu se preko Karlovca pošalje 2 teške strojopuške sustava Schwarzlose i 2 lahke ručne strojopuške sa potrebnim streljivom. Tokom dana polazi u pravcu Kladuše da uspostavi vezu sa našom posadom u Kladuši.
2. sat u Vojniću javlja da je proveo likvidaciju svoga sjevera u kotaru.
3. sat u Vrgin Mostu javlja da je provodio likvidacije na sjeveru i da je kod njega sve u redu.
4. sat u Topuskom bio je sa jednim vodom na položajima u selu Ponikvarima. U 11.30 u noći javlja da je dobio jaku vatru pušaka na željezničku stanicu i na poštu. Izgleda da satnik nije dorastao položaju, jer je osiguranje manjkavo. Jedan vod otišao je na sjever radi čišćenja i nije se vratio do mraka.
5. sat pod zapovjedništvom nadporučnika Sudara poslan je poslije podne u predjel Katinovci i Crni potok, jer je odanle stigla vijest, da se je naša ophodnja morala povući. Navodno je škola zapaljena i u njoj su tri naša okružena izgorila? Njegov izvještaj prileži u originalu.
6. i 7. sat ostali u Glini i vršili najpotrebnije vježbe da bi se u bojnom postroju izvježbali.
8. sat je na zahtjev vel. župana župe Krbave prešao pravcem Glina, Topusko, Kladuša, Vrnograč, Bužin sa jednim odvojkom u Cazin. U Kladuši, Vrnograču i Bužinu ostao je jedan vod kao posada, da vlada tim važnim raskršćima i osigurava naš živalj u tim krajevima. Povraćeni samovozi bili su u predjelu sela Crni potok napucani iz strojnih pušaka.
9. Pripremni sat uspostavlja se u Petrinji no urediti će se istom kada stignu odore i zapovjednik.
10. Pripremni sat uspostavljen je iz Sisčana. Kako nisu imali odora, a Dobrljin je poslije podne vadio za pomoć,

to sam disponirao da se krene u građanskom odijelu u Bos. Kostajnicu i preuzme njenu zaštitu, dok je Bos. Kostajnica svojih 150 momaka u odori poslala u pomoć pravcem Dobrljina.

Poslije podne kružio je jedan krilaš nad Pernom i bacio dvie bombe. Učinak je bio snažan, jer očevidci iz 5. sata javljaju da je smjesta prestala intenzivna vatra u bregovima iznad Crnog Potoka.

Dispozicija za danas:

(...)

Uspije li probiti brešu u utvrđenim položajima odrediti će se generalni napadaj na šume u Petrovoj gori. Ako to ne uspije treba čekati pomoć topništva, jer inače neće biti akcija uspješna.

Danas me je posjetio vel[iki] župan župe Gora i razvidio položaj u svojoj vel[ikoj] župi.

Akcija likvidiranja ide tim tempom koliko se može učiniti zarobljenika, jer se je muški svijet sakrio u šume. Ipak je plodna.

Javio mi je kotarski predstojnik iz Vrgin Mosta, da su mu stigla dva oružnika koje su razoružali Srbi i dali im jedno pismo u kojem izjavljuju, da će se svi pokrstiti, ako ih se pardonira!

Poslani transport iz Zagreba stigao je u 11 sati u večer.

Molim da se u Kostajnicu pošalje 150 odora da se tamošnji Sisčani obuku, kako bi postali sposobni za ofenzivne akcije.

Trebam još ustaških kapa i odore. Takođe i pješačkog streljiva i 30/ boca metana, jer imam samovoze na plin koji se ne mogu upotrijebiti radi pomanjkanja metana.

Za dom spremni!

Ustaški pukovnik:

Rolf Tomislav (vlastoručno)²⁴

Pojam „likvidiranje“ više se puta koristi u ovome Rolfovu dokumentu, a što točno znači svjedoči sljedeća rečenica: „Akcija likvidiranja ide tim tempom koliko se može učiniti zarobljenika, jer se je muški svijet sakrio u šume. Ipak je plodna.“ Sljedeća rečenica izravno se odnosi na vrginmošćanski „pokrst“: „Javio mi je kotarski predstojnik iz Vrgin Mosta, da su mu stigla dva oružnika koje su razoružali Srbi i dali im jedno pismo u kojem izjavljuju, da će se svi pokrstiti, ako ih se pardonira! Poslani transport iz Zagreba stigao je u 11 sati u večer.“ Ona sugerira nešto čega nema ni u jednom drugom sačuvanom izvoru, a to je da su vrginmošćanski Srbi razoružali dvojicu oružnika da bi im predali pismo kojim izjavljuju da će se „svi“ pokrstiti ako ih se „pardonira“!

Rečenica je alogična jer nije jasno zašto su vrginmošćanski Srbi uopće razoružavali oružnike da bi im predali pismo takva sadržaja. Drugo, dobro je poznato da se krajevi odakle su silni ljudi krenuli na pokrst nisu pridružili ustanku pa je neshvatljivo zašto bi tražili da ih se „pardonira“ jer bi time priznali da su radili nešto što nisu činili i čime sami sebe unaprijed osuđuju na smrt.

Rolfov dopis Glavnom stožeru Ustaške vojnice iz Gline od 4. kolovoza, u 2 sata noću, dijelom je izvještajne naravi, a dijelom operativne. Prvi pripremni sat „krstario“ je od Kladuše do Krstinje, a potom se povukao u Slunj: „Usput čistio je cestu i likvidirao četnike.“ Drugi pripremni sat „čistio“ je okolicu Vojnića u pravcu Krstinje. Ovom prilikom najviše nas zanima 3. sat: „III. sat u Vrgin Mostu bio je tokom dana u nezgodnom položaju jer su u jutro stigle povorke vlaha iz okolice koji su izjavili da su došli pokrstiti se. To je bila po svoj prilici posljedica jučer izvještene ponude iz sela Bo[v]ić. Tokom dana sakupilo se je više tisuća naroda od kojih 972 muškaraca. Kotarski predstojnik zatražio je odluku Zagreba, koju je donio povjerenik /Hajduk/ koja je na licu mjesta izvršena. Taj razlog sprečio je ovaj sat u predviđenim operacijama protiv Perne.“

Ove rečenice nameću brojna pitanja o kojima će više riječi biti u drugim prilogima u ovom zborniku. Bitno je uočiti da je sudbina 972 muškarca bila odlučena u Zagrebu, da je odluku s njima u vezi „donio“ povjerenik Hajduk otišavši u Zagreb i vrativši se odande te da je 3. sat sudjelovao u izvršenju odluke „na licu mjesta“, što bi ovdje prije značilo „odmah“, a upućuje na zaključak da su nesretni ljudi doista izgubili svoj život u noći 4./5. kolovoza 1945.

U istom se dokumentu Rolf žali što za operacije na Petrovoj gori („likvidacione akcije“) nema dovoljno „pravih ustaša“, dakle posebno sveučilištaraca:

Kod operacija prema Perni, Petrovoj Gori ustanovilo se je da su za ofenzivne akcije moguće samo jedinice mladih ljudi. Također i časnici moraju biti pravi ustaše.

Poručnika Škaricu šaljem Stožeru na raspolaganje, jer je zaostao u navalnome pokretu, šta više u času kada je njegov sat morao biti u navali, pronađen je u kući sa nekom pravoslavkom. Namjesto da svoju momčad predvodi u borbi, rušio je navalni duh povećavajući svojim držanjem stanovite poteškoće.

Molim da mi se za navalne pokrete stave na raspolaganje satovi djelatne vojske, bez obzira na stupanj njihove borbene izobrazbe, jer od pripremnih satnija nemože se

očekivati nikakav uspjeh.

Posebno zabrinjuje držanje muslimana. Oni se pokazuju borbeni (1r) kod likvidacionih akcija, ali zapanjuju svojim niskim instinktima i osvetničkim osjećajima /palež, pljačka, silovanje/ čim se smrvi protivnički otpor. Ovo me sili na prilog da se uspostavi nadzorna vlast sa moći (*sic!*) ibrahimom koja će željeznom rukom pribaviti poštovanje zakona.

(...)

Molim žurno disponirati ovamo djelatne satove Vojnice jer pripremni osim častnih iznimaka više štode nego pomažu, ne uzimajući u obzir da je vrijeme žetve na selu i nestašica radne snage u gradu pa su ove sile tamo potrebne.

Molim jedan vod 13 Sveučilištarne satnije, jer su se ovi mladi Ustaše pokazali kao najposobniji element u akciji, pa su od veće vrijednosti njihovi pojedinci nego čitave skupine čitave pripremljene vojnice. Posebno se treba bojati niskog moralnog nivoa podignute pripremljene Vojnice radi ugleda Ustaškog pokreta.²⁵

Ime takva pukovnika Rolfa proćulo se po čitavu kraju, na svim stranama, pa tako domobranski potpukovnik Neuberger javlja 5. kolovoza 1941., u 3.15 sati, u Zagreb:

Izvješten sam, da se narod na lijevoj obali r[ijeke] Une, u okolici Kostajnice diže na ustanak. Navodno u pitanju su sela Veliki i Mali Čukor i još neka sela, kao i s. Matijević južno od B. Novog. Pućanstvo napušta sela i bježi u šume.

Kod sela Volinje, prema izvješću predstojnika postaje Volinje, vode se jake borbe. Četnici napadaju sa zapada. Vjerojatno je, da je ovo posljedica toga, što se je u narodu doznala vijest o kretanju ustaškog pukovnika Rolfa od Gline u smjeru jugo-jugozapada. Predlaže, da se ne šalju ustaše, jer se time stvara veće nezadovoljstvo i širi ustanak.²⁶

III.

Što je, pak, značila služba pod zapovjedništvom Tomislava Rolfa na „Kordunu“ 1941., moguće je pokušati rekonstruirati na temelju saćuvanog arhivskoga graćiva u Hrvatskom državnom arhivu, napose u fondu Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske i Narodnooslobodilaćkog pokreta (zbirka) (skraćeno: HR-HDA-1549). Naglašavamo, „pokušati“ jer je

riječ o gradivu različite provenijencije, različite pouzdanosti, ali u svakom slučaju istraživački nezaobilazne.

Istražni spisi u vezi s Vladimirom Bednjancem otkrivaju profile aktera Rolfovih „kordunskih“ pohoda ljeti 1941.²⁷ U istrazi u zagrebačkoj UDBI 4. studenoga 1946. izjavio je sljedeće:

Rat me je zatekao kao studenta prava u Zagrebu. Po dolasku Nijemaca u Zagreb stupio sam odmah kao stari frankovac u službu istih i to: 10. IV. 41. g. na sveučilištu u Zagrebu, gdje nam je Slavko Kvaternik sa jednim njemačkim oficirem koji je prvi ušao u Zagreb održao kraći govor i kao takav prva 3 dana bio sam na straži u bolnici Vlaška ul. i u vojnom magazinu u Černomercu, sa dobivenom puškom koju sam dobio prvoga dana tj. 10. IV. 41. u ust. uzdanici u Ilici ne sjećam se broja. Zatim sam neko vrijeme polazio na predvojničku izobrazbu sveučilištaraca i nalazio se u civilu u Zagrebu do početka jula 41. g. kada sam stupio u 13 jurišnu satniju sveučilištaraca u Zagrebu Runjaninova 4 gdje sam se nalazio na dužnosti rojnika do raspuštanja iste bojne koncem 41. g.²⁸

Na istražiteljevo pitanje što je radio u Glini 1941., u prvi je mah vrlo uopćeno odgovorio, nastojeći time prikriti svoje odgovornosti za zločine, očito svjestan čime su ga sve mogle teretiti druge zatočene ustaše, odnosno svjedoci njegovih ratnih zločina:

U ljetu 41. g. otišao sam u Glinu kao ustaša 13 jurišne satnije sveučilištaraca sa ustaškim nadporučnikom Žličarić Milivojem i oko 10 ustaša iste jedinice isto studenata sa zadatkom da se javimo u stožer ustaške vojnice u Glini, ne sjećam se koja jedinica dopukovniku Rolfu. Sva detaljnija za nas naređenja nosio je navedeni ustaški nadporučnik Milivoj koji je u taj stožer došao za pobočnika. U tom stožeru sam se nalazio 4-5 dana bez naročitog posla. Trebali smo mi studenti biti raspoređeni po jedinicama, ali je u tom vremenu izvršen atentat kod Botaničkog vrta u Zagrebu, na 13. jurišnu satniju sa bombama i tako smo se morali povratiti u Zagreb da popunimo jedinicu svi osim trojice koji su dobrovoljno ostali u Glini.²⁹

Tek na izravno postavljeno istražiteljevo pitanje o tome što se zbivalo u Glini u vrijeme kada se i on ondje nalazio, odgovorio je:

U tom vremenu kad sam se nalazio u Glini izvršen je pokolj nad Srbima u Glinskoj crkvi. Tu je zaklano par

stotina Srba gdje sam i ja jedne noći kod pokolja u crkvi bio prisutan. Tog puta sam bio naoružan sa nožem, puškom i pištoljem. Odmah iza toga išao sam sa ustašom Miroslavom odnosno Misonom ne znam imena Glinjan u njegovom autu kojega sam sam vozio u jedan šumarak kraj Gline gdje je tog puta ubijeno nekoliko desetaka Srba, koliko se sjećam puna dva kamiona. Streljani su [po] Misonovim ustašama i po njegovoj komandi. Tog puta sam tamo išao na poziv Misona da gledam odmazdu Srba, a tad sam imao u sebe samo pištolj.³⁰

Međutim, Bednjančeva se uloga nije svodila samo na obračune s „četnicima“. Na temelju izjave Slobodana Grosija u predmetu istrage protiv Vladimira Bednjanca, u zagrebačkoj UDBI 14. studenoga 1946., moguće je pouzdanije istražiti djelovanje frankovačke studentske jezgre na Sveučilištu u Zagrebu, koja je imala nesumnjivo važnu ulogu u konstituiranju vlasti Nezavisne Države Hrvatske u Zagrebu, posebno u inicijalnom obračunu s komunistima, njihovim najdosljednijim protivnicima u to doba:

Dolaskom Nijemaca i ustaša u Zagreb sudjelovao je u organiziranju razoružanja bivših jugoslavenskih vojnika i oficira u Zagrebu. Također je u tom vremenu učestvovao u organiziranju vojničke prednaobrazbe na sveučilištu, koja je bila prvi oblik organiziranja ustaških vojničkih sveučilišnih formacija pred ulazak emigranata ustaša u Zagreb. Kao zakleti ustaša odmah je dobio čin ustaškog vodnika u toj sveučilišnoj vojnoj formaciji. U vremenu do VII. mjeseca 41. g. sudjelovao je kod hapšenja svih naprednih elemenata u Zagrebu, koja je hapšenja provodila I. ustaška policijska organizacija u Račkoga ul. Pošto su frankovci imali detaljne popise svih istaknutih komunista, a naročito na fakultetima, još iz vremena bivše Jugoslavije i po dolasku ustaša su se formirale trojke za hapšenje takovih lica, među kojima je bio i Bednjaneć Vladimir. Isti Bednjaneć je bio jedan od prvih u svim hapšenjima, te je sudjelovao u odvođenju uhapšenih lica u zbor a iz zbora na streljanje u Maksimir i na Rakov Potok. U VII. mjesecu 41. g. stupio je u 13. jurišnu ustašku satniju sveučilištaraca koja je bila ustaška elita i čuvala stražu kod Pavelića u Gornjem Gradu. Bednjaneć kao i drugi iz te jedinice u slobodnom vremenu odlazili su na razna hapšenja u suglasnosti sa ustaškim redarstvom, većinom samoinicijativno kao dobrovoljci. U IX. mjesecu 41. g. poslije napada aktivista kod Botaničkog vrta u Zagrebu na istu prešla je 13 ustaška sveučilišna satnija u

Poglavnikovu Tjelesnu bojnu, sa time je automatski otvoren teroristički tečaj, koji je polazio i Bednjanec mjesec i pol dana. U glavnom su taj tečaj održavali Moškov, Eugen Kvaternik odnosno PTB-ovci emigranti koji su se u emigraciji specijalizirali. Pošto je ranije Bednjanec imao politički čin vodnika, po izlasku sa ovog tečaja dobio je rojnički vojni čin.³¹

Isti je svjedok najteže teretio Bednjanca tvrdnjom da se „hvalio da su se tu u klanju takmičili tko će više poklati Srba i govorio da tko nije mogao klati da nije ustaša i tako su tog puta zaklali i jednog ustašu koji nije htio klati. (...) Bednjanec za zasluge bio je odlikovan od Pavelića 2 puta. Prvi put dobio je odlikovanje okružnicom za klanja iz 13 jurišne satnije (...)“³²

Sudjelovanje u pohodu na Kordun ljeti 1941. pod Rolfovom zapovjedništvom bilo je pitanje prestiža za sve one koji su htjeli praviti karijeru u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Tome je rječit primjer Leonarda Prostrašije, koji se upravo tim svojim iskustvom i zaslugama za ustaški pokret uspješno preporučuje 21. studenoga 1941. za „agenta“:

Niže potpisani rođen sam 6. XI. 1914. god. u Hodošanu kotar Prelog. Sin sam Marije Prostrašije neudate iz Ho-

došana vjere rimokat[oličke]. Živio sam kod majke do 1934. god. Svršio sam 4 razreda pučke škole i 2 opetovnice. 1934. god. došao sam u Zagreb. (...) Pristupio sam u „Hrvatski junak“ 6. VII. 1937. (...) 1939. god. pristupio sam u ilegalnu grupu Grad[anske] ustaške omladine u Zagrebu. (...)“ Sudjelovao sam u Grad[anskoj] ustaškoj omladini a u sklopu Ustaške vojnice u borbama protiv četničko srbo komunističke bande na Kordunu u 1. Pukovnici na Kordunu kao rojnik kod pukovnika gosp. Tomislava Rolf a posljednje vrijeme radio sam u Gradskoj električnoj centrali Zagreb.³³

Neovisno o više nego skromnim dvama razredima opetovnice, Prostrašija je dobio preporuku za traženi posao. Referenca „Rolf“ očito je bila više nego dovoljna.

Tomislav Rolf je svojim višeslojnim i proturječnim životopisom – čak i da nisu u pitanju imperativi glede jezivih ljudskih tragedija u predjelima između Kupe i Une, napose u kraju između Zrinske i Petrove gore, na području kotareva Glina i Vrginmost ljeti 1941.! – osoba koja zavređuje fokusiran istraživački interes. Imajući na umu što se i kako o njemu u novije doba piše, ovaj arhivistički doprinos „reviziji“ ima za cilj prije svega potrebu historiografske profesionalizacije tog interesa.

¹ Vidjeti, npr.: Milan BEKIĆ, Ivo BUTKOVIĆ i Slavko GOLDSTEIN, *Okrug Karlovac 1941*, Zagreb 1965.; *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941. Zbornik* (ur. Katarina Babić, Bartol Biličić, Zlatko Čepo, Ivan Jelić i Jozo Kovačević), Sisak 1974.; *Glina. Glinjski kraj kroz stoljeća* (ur. Drago Roksančić i Mira Kolar-Dimitrijević), Glina : Zagreb 1988.

² HR-HDA-306: Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (dalje: ZKRZ Zh), kut. 150, br. 890. Vidjeti: Igor MRKALJ, „Pred Zemaljskom komisijom“, *Ljetopis SKD „Prosvjeta“* XXI/2017., 163–313, cit. na 265. Župnik Žužek je u svojem iskazu sa sigurnošću zapamtio datum Rolfova preuzimanja vlasti u Glini (29. srpnja 1941.): „Sutra dan ja sam video, kako ustaše pucaju na preostale na tornju crkve a izvršeno je to po naređenju ustaškog potpukovnika Rolf, koji je tada preuzeo vlast u Glini.“¹⁵ Sutradan u jutro t. j. 30.7.41 bile su uhapšene sve Srпкиnje, koje su se zatele u gradu i zatvorene u sudu.¹⁶ Tih je zatvorenica moglo biti oko 120. Ja sam otišao do ustaškog pukovnika Rolf – imena mu neznam – i intervenirao da ih se pusti na slobodu, jer su prešle na rimokatoličku vjeru a prema odluci ministra unutrašnjih

poslova Artukovića, da kao takovi uživaju zaštitu. Kada mi je Rolf odgovorio da ih neće pustiti, ja sam telefonski pozvao nadbiskupiju, tražeći da intervenira za ove žene, pa su potražili nadbiskupa Dr. Stepinca, te mi je rečeno, da je isti otišao poglavniku da intervenira, a posle izvjesnog vremena mi je javljeno da će biti pušteni na slobodu. Doista pukovnik Rolf došao je k meni i saopćio mi da je dobio naređenje da ih pusti, te su tako ove žene spašene. Istoga dana kada su uhvaćene Srпкиnje uhapšeni su i glinski židovi te su bili s njima zatvoreni u sudskom zatvoru odakle su ih odvodili dalje i ubijali.“ (265)

³ „Saopštenja“ br. 7–33, Demokratska federativna Jugoslavija, Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Beograd 1945., 388.

⁴ Mladen COLIĆ, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941.*, Beograd 1973., 274. Kakav je važan status imao Tomislav Rolf u vrijeme stvaranja prvih ustaških bojni, ističe i Fikreta Jelić-Butić: „Prve ustaške bojne nalazile su se u Zagrebu, Mostaru, Gospiću po jedna, a dvije u Sarajevu.“⁹⁵ te „Zapovjednici tih bojni bili su Tomislav Rolf, Ivan Herenčić, Jurica Frković i Bećir Lokmić“ (Dragutin ŠPORDER, „Stvaranje i propast vojske NDH“, *Hrvatska zora* XI/1961.

– I/1962) (Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941 – 1945.*, Zagreb 1977., 119). Prema istražnom zapisniku sastavljenom u Ustaškom stegovnom sudu u Zagrebu 25. srpnja 1941., iz odgovora natporučnika Milivoja Žličarića, kao svjedoka u slučaju razoružanja natporučnika Slavka Bednjanca u Dvoru na Uni, na pitanje: „Što se dogodilo nakon Vašeg prijavka pukovnji?“, Žličarić je odgovorio: „Drugi dan je stigao pukovnik Tomislav Rolf sa petom ustaškom satnijom u Bos. Kostajnicu te je dalje prosljedio u Dvor na Uni.“ (HR-HDA-1549: Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti Nezavisne Države Hrvatske i Narodnooslobodilačkog pokreta (dalje: ZIG NDH), II–91; 1–1390, kut. 150/1549, 784–785) Time se otvara pitanje kada je točno Rolf imenovan pukovnikom i kada je efektivno preuzeo zapovjedništvo. Naime, 5. satnija je, prema Coliću, bila locirana u Glini.

⁵ Dosadašnja istraživanja izvornoga gradiva registriraju mnogobrojne slučajeve pljačke i namjernog uništavanja privatne imovine, ali ih se ne može uvijek kritički provjerljivo povezivati sa zločinima kojih su žrtve ljudi posjednici te imovine.

⁶ AVII, fond NDH, kut. 1, f. 2, d. 30; kut. 3, f. 1, d. 3, 6 i 9; kut. 220, f. 9, d. 8; Mikrofilm MNOSL Zagreb 1/100-101., u: M. COLIĆ, *Takozvana Nezavisna Država Hrvatska 1941.*, 274.

⁷ F. JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941 – 1945.*, 173–174.

⁸ Zdravko DIZDAR, Marko GRČIĆ, Slaven RAVLIĆ i Darko STUPARIĆ, *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941. – 1945.*, Zagreb 1997., 349–350. Iscrpniji je i afirmativniji članak „Počasni blajburški vod postavio sliku na nadgrobni spomenik generala HOS-a i ustaškog pukovnika Tomislava Rolfa na vojničkom groblju u austrijskom Völkermarktu“ (Mario PAVLOVIĆ, „Drugi svjetski rat“, *Vojna povijest* [https://vojnapovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/pocasn-bleiburski-vod-postavio-sliku-na-nadgrobni-spomenik-general-a-hos-a-i-ustaskog-pukovnika-tomislava-rolfa-na-vojnckom-groblju-u-austrijskom-volkermarktu-940996 /pristup 6. 9. 2021./]).

⁹ HR-HDA-487: Ministarstvo oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske (dalje: Minors), kut. 39, 123–124.

¹⁰ Z. DIZDAR i dr., *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941. – 1945.*, 349–350.

¹¹ „22. Opazka: 1922. – 1923. činovnik Uprave „Hrvata“ / 1923. – 1924. činovnik tt. Bthe Ehrmann d.d. / 1924. – 1925. činovnik Siemens d.d. / 1925. – 1930. gradski pomoćni namještenik / 1930. – 1933. u izgonu izvan Zagreba / 1933. – 1935. činovnik „Hrvatskog radiše“ / 1935. – 1941. pomoćni namještenik Gradske blagajne (HR-HDA-487: Minors, kut. 39, 141)

¹² U domobranstvo prešao je dobivši čin natporučnika. Vidjeti: „Naredbe zapovjednika cjelokupne oružane snage

i ministra Hrvatskog domobranstva ... određujem da se prime u hrvatsko domobranstvo u svojstvu djelatnih častnika (...) Nadporučnici (...) ROLF Tomislav (...)“ (*Abeecedno kazalo imena proglašenih u „Vjestniku MINORS“ osobni poslovi za 1942. godinu*, 263)

¹³ HR-HDA-487: Minors, kut. 39, 141. („Udjelbe službovanja“ u „Matičnom listu br. 2“ sadržavaju podatke o karijeri u Ustaškoj vojnici)

¹⁴ Moguće je pretpostaviti da se našao u nemilosti na pritisak talijanskih vojnih vlasti zbog učinaka „pacifikacija“ područja župa Gora i Krbava te Psat.

¹⁵ Isto. Dodatak u rubrici „22. Opazka“. Odredba je tada bila objavljena u *Vjestniku Ministarstva oružanih snaga* (god. IV, br. 1, 5. I. 1944., 89), ali je bila donesena 8. listopada 1943.: „5. Stavljam izvan snage o d r e d b u od 9. veljače 1942., kojom je ROLF Tomislav, ustaški pukovnik, lišen čina pukovnika u ustaškoj vojnici i izključen iz ustaških redova. (Glavni ustaški stan broj 3922/8. X. 1943.) Za dom spremni! Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske: Ante Pavelić, v. r.“

¹⁶ HR-HDA-487: Minors, kut. 39, 125.

Pukovnik, vitez Viktor Pavičić (15. listopada 1898. – Staljingrad 20. (?) siječnja 1943.) bio je zapovjednik 369. pojačane pješačke pukovnije, hrvatske legionarske pukovnije (Verstärktes Kroatisches Infanterie-Regiment 369) na istočnoj bojišnici od 26. lipnja 1942. do 14. siječnja 1943. Pavičić je zamijenio prvog zapovjednika 369. pukovnije, pukovnika Ivana Markulja.

Prije dolaska u 369. pukovniju, pukovnik Pavičić bio je zapovjednik Hrvatske vojne akademije NDH u Zagrebu, govoreći odlično njemački jezik. Nije poznato je li, osim teorijskog znanja i nekoliko napisanih knjiga o taktici, prije dolaska u Rusiju imao iskustva u borbenim operacijama. („Viktor Pavičić“, *Wikipedija* [https://hr.wikipedia.org/wiki/Viktor_Pavi%C4%8Di%C4%87 /pristup 29. 8. 2021./])

¹⁷ HR-HDA-487: Minors, kut. 39, 126.

¹⁸ *Vjestnik Ministarstva oružanih snaga* (Zagreb), god. IV, br. 58, 28. XII. 1944., 2752.

¹⁹ Osob. Broj 15552/taj. 20. IV. 1945.

²⁰ „Izvadak o situaciji u toku dana 2/VIII i noću 2/3 VIII.“

²¹ Isto.

²² Isto.

²³ Isto.

²⁴ Košuljica „4. VIII 41.“

²⁵ Isto.

²⁶ Košuljica „5. VIII. 41.“

²⁷ HR-HDA-1549: ZIG NDH, III–22, kut. 163/1549, 79, 667.

²⁸ Isto. Dvanaestorica zagrebačkih komunista, predvođena Slavkom Komarom (Gospić, 18. veljače 1918. – Zagreb,

28. srpnja 2012.), izvršila su 4. kolovoza 1941., u podnevnim satima, napad na ustaše-sveučilištarce kod Botaničkog vrta, u Runjaninovoj ulici, gdje su inače bili smješteni u Studentskom domu. Učinjeno je to na godišnjicu ubojstva komunista-sveučilištarca Krste Ljubičića 1937. Tom je prilikom ranjeno 28 ustaša. Isti je dan ustaški Pokretni prijeki sud osudio na smrtnu kaznu 185 „židova i komunista“ kao „intelektualnih začetnika zločina“. Izgleda da je bilo više ustaških osveta za napad kod Botaničkog vrta. Moguća je pretpostavka da je i masovni zločin nad Vrginmoščanima 4./5. kolovoza – bilo u glinskoj crkvi, bilo izvan nje – također, pored ostalog, jedna od ustaških osveta zbog spomenutog napada.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto. Glinjanin kojeg Bednjanec spominje zvao se Josip, tj. Josip Misson.

³¹ Isto.

³² Isto, 82, 83. Vladimir Bednjanec je navodno počinio samoubojstvo u zatvoru 14. studenoga 1946. (HR-HDA-1549: ZIG NDH, III-22, 1-269, kut 163/1549, 58)

³³ HR-HDA-1549: ZIG NDH, I-69, 1-2399, kut. 51/1549, 1128.